

Experience of Empirical Research on the Use of State Support Instruments for Small and Microbusinesses in a Frontline Region

UDC 35.072:004.73

DOI: <https://doi.org/10.15421/152539>**Petro Gudz**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-7604-549X>, pitgudz@gmail.com**Katiutina Liudmyla**Master's student, <https://orcid.org/0009-0002-0461-3800>, dertzoda09@gmail.com

National University «Zaporizhzhia Polytechnic» (Zaporizhzhia, Ukraine)

Abstract.

Relevance. The full-scale war has caused transformations of Ukraine's regional economies, especially in frontline regions, where small and micro businesses operate under conditions of heightened security risks and institutional constraints. Of particular relevance is the empirical assessment of the actual accessibility and effectiveness of such support instruments, as frontline regions are characterized by asymmetries in risks, resource constraints, and business needs that are not always taken into account in standard state support programs.

The purpose of the study is to substantiate directions for the modernization of the system of state and regional support for small and micro businesses under martial law, using a frontline region as a case study.

Results. The dominance of micro and small businesses in the structure of entrepreneurial activity in the frontline region, primarily in the service sector, has been established. It has been identified that the most demanded support instruments are grant programs, in particular state microgrants, while credit, consulting, and training instruments are used to a limited extent. Key barriers to access to support programs have been determined, including informational, communication, and security-related factors. Priority business needs related to energy and digital resilience, technological modernization, and marketing support have been identified.

Conclusions. The uneven accessibility and effectiveness of state and regional support instruments for small and micro businesses in the frontline region have been characterized. The expediency of transitioning to a comprehensive support model aimed at enhancing the energy and digital resilience of businesses under martial law has been substantiated.

Keywords: state support for business; small and micro business; frontline region, martial law, regional policy, digital support services, business economic resilience

Досвід емпіричного дослідження використання інструментів державної підтримки малого та мікробізнесу у прифронтовому регіоні

Гудзь Петро, Катютіна Людмила

Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Анотація.

Актуальність. Повномасштабна війна спричинила трансформацію регіональних економік України, особливо у прифронтових областях, де малий і мікробізнес функціонує в умовах підвищених безпекових ризиків та інституційних обмежень. Особливої актуальності набуває емпірична оцінка реальної доступності та результативності таких інструментів підтримки, оскільки саме прифронтові регіони характеризуються асиметрією ризиків, ресурсних обмежень і потреб бізнесу, що не завжди враховується у стандартних програмах державної допомоги.

Метою дослідження є обґрунтування напрямів модернізації системи державної та регіональної підтримки малого й мікробізнесу в умовах воєнного стану на прикладі прифронтового регіону.

Результати. Встановлено домінування мікро- та малого бізнесу у структурі підприємницької діяльності прифронтового регіону, передусім у сфері послуг. Виявлено, що найбільш затребуваними інструментами підтримки є грантові програми, зокрема державні мікрогранти, тоді як кредитні, консультаційні та навчальні інструменти використовуються обмежено. Визначено ключові бар'єри доступу до програм підтримки, серед яких інформаційні, комунікаційні та безпекові чинники. Ідентифіковано пріоритетні потреби бізнесу, пов'язані з енергетичною та цифровою стійкістю, технологічною модернізацією та маркетинговою підтримкою.

Висновки. Охарактеризовано нерівномірність доступності та результативності інструментів державної й регіональної підтримки малого та мікробізнесу у прифронтовому регіоні. Обґрунтовано доцільність переходу до комплексної моделі підтримки, орієнтованої на підвищення енергетичної та цифрової стійкості бізнесу в умовах воєнного стану.

Ключові слова: державна підтримка бізнесу, малий та мікробізнес, прифронтовий регіон, воєнний стан, регіональна політика, цифрові сервіси підтримки, економічна стійкість бізнесу

Вступ.

Повномасштабна збройна агресія проти України стала каталізатором глибоких структурних змін у функціонуванні національної та регіональних економік. Найбільш уразливими до наслідків воєнного стану виявилися прифронтові регіони, де підприємницька діяльність здійснюється в умовах постійних безпекових загроз, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів та обмеженого доступу до фінансових ресурсів. За таких умов малий та мікробізнес, зазнаючи значних втрат, водночас залишається ключовим чинником підтримання економічної активності, зайнятості населення та соціально-економічної стійкості територій.

У відповідь на виклики воєнного часу в Україні було запроваджено та розширено комплекс державних і регіональних інструментів підтримки підприємництва, зокрема грантові програми, механізми пільгового кредитування, компенсаційні та консультативні заходи. Водночас практика їх реалізації свідчить про нерівномірну доступність і результативність зазначених інструментів у прифронтових регіонах, що зумовлено сукупністю безпекових, інформаційних, комунікаційних та інституційних чинників.

За таких обставин особливого значення набуває аналіз реального досвіду підприємців щодо використання інструментів державної та регіональної підтримки, оскільки саме емпіричні дані дозволяють виявити розбіжності між задекларованими механізмами допомоги та фактичними потребами бізнесу. Запорізька область є показовим прикладом прифронтового регіону, в якому поєднання воєнних, економічних і соціальних викликів формує специфічні умови функціонування малого та мікробізнесу та актуалізує необхідність оцінки ефективності застосовуваних інструментів підтримки.

Актуальність дослідження зумовлена потребою науково обґрунтованої оцінки функціонування інструментів державної та регіональної підтримки малого й мікробізнесу в умовах воєнного стану, з урахуванням специфіки прифронтових територій. Саме для таких регіонів характерні підвищені ризики підприємницької діяльності, що обмежує можливості відновлення та адаптації бізнесу навіть за наявності формальних програм підтримки та посилює потребу в їх модернізації.

У межах дослідження підтримка малого та мікробізнесу розглядається крізь призму

поєднання інституційних, фінансових, цифрових та регіонально-управлінських підходів, що дозволяє оцінити інструменти підтримки не лише з позиції їх нормативного закріплення, а й з погляду фактичної результативності та відповідності реальним потребам бізнесу в умовах воєнного стану.

Мета дослідження є обґрунтування напрямів модернізації системи державної та регіональної підтримки малого й мікробізнесу в умовах воєнного стану на прикладі прифронтового регіону (Запорізької області) з урахуванням фактичної результативності інструментів підтримки, рівня їх доступності та потреб підприємців.

Методологічну основу дослідження становлять аналіз і синтез, системний та порівняльний підходи, а також анкетне опитування підприємців для оцінки доступності, результативності та потреб бізнесу щодо інструментів державної й регіональної підтримки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання функціонування та підтримки малого і середнього підприємництва (МСП) в умовах воєнних конфліктів і криз активно досліджується як академічною спільнотою, так і міжнародними організаціями. Окремі емпіричні дослідження також висвітлюють поточні динамічні бар'єри і можливості МСП в Україні: так, останні праці Korohod, Honcharuk, Shynkovych, & Kravchuk (2025) аналізують економічні інструменти підтримки бізнесу під час війни, включно з фінансовими та адміністративними аспектами, що впливають на операційну ефективність малого і середнього бізнесу.

Серед іншого, Sitnicki et al. (2024) досліджують системні елементи підтримки підприємництва в Україні, зокрема значення цифровізації й створення сприятливого бізнес-екосистемного середовища для забезпечення стійкого розвитку МСП у умовах воєнного стану.

Інша стаття, опублікована у 2025 р., зосереджується на рольових аспектах відносин із закордонними партнерами для посилення стійкості експортерів-МСП у воєнний час; дослідження підкреслює важливість «реляційного капіталу» для адаптації бізнесу до екстремальних умов та збереження конкурентоспроможності на міжнародних ринках (Kantaruk, Mogos & Pla-Barber, 2025).

Узагальнення аналітичних звітів UNDP, OECD та World Bank свідчить, що мікро-, малі та середні підприємства є найбільш уразливими до воєнних ризиків через порушення логістики,

втрату ринків збуту та зростання операційних витрат. Міжнародні організації наголошують на необхідності адаптації інструментів підтримки до регіональної специфіки, особливо у прифронтових регіонах, шляхом поєднання фінансових, цифрових та інфраструктурних заходів (UNDP, 2024; OECD, 2023, 2024; World Bank, 2024).

Результати дослідження.

Українські наукові дослідження, опубліковані після 2022 року, розширюють трактування прифронтового регіону за рахунок інституційно-економічного виміру, розглядаючи його не лише як територію, наближену до зони бойових дій, а як простір системної трансформації економічних відносин в умовах війни. У таких регіонах формуються асиметричні умови доступу суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів, публічних послуг, інфраструктури та механізмів державної підтримки, що безпосередньо впливає на моделі функціонування й адаптації малого та мікробізнесу та обумовлює необхідність розроблення спеціалізованих регіональних політик підтримки підприємництва (Nasurajko, Reshetov & Sokolovska, 2024; Лозинська & Сліченко, 2022).

Автор дотримується розширеного тлумачення прифронтових регіонів як районів, що перебувають поблизу лінії фронту або в зоні активних бойових дій. На сьогодні таких регіонів в Україні, які прилегли до зони бойових дій з різним ступенем безпекової ситуації, налічується 10 областей, що само по собі актуалізує питання належного функціонування в них публічного управління, дієвості громад та місцевого самоврядування щодо забезпечення соціальних, безпекових, господарських, комунікаційних, адміністративних та інших послуг населенню. За безпековим критерієм, прифронтові території можуть сегментуватися, за пропозицією Ткачука (2023), на особливо небезпечні - зони ведення активних бойових дій – до 5 км, небезпечні території – в зоні прямих гарматних обстрілів та ураження дронами - до 30 км, фронтір – до 100 км – як потенційно небезпечна територія. Місто Запоріжжя, за даною шкалою, відноситься до другого типу прифронтових територій, що посилює виклики та накладає обмеження щодо окремих видів господарської діяльності. У подальшому дослідженні зазначені підходи розглядаються на прикладі Запорізької області як прифронтового регіону з підвищеним рівнем безпекової невизначеності та структурних економічних обмежень.

Мікробізнес є окремою категорією

підприємництва, що відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стійкості регіонів, особливо в умовах кризових і воєнних викликів. Відповідно до Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», (2025), до суб'єктів мікробізнесу належать фізичні особи-підприємці та юридичні особи з незначною чисельністю зайнятих і обмеженим обсягом річного доходу, що дозволяє ідентифікувати їх як ключову цільову групу державної та регіональної підтримки.

Мікробізнес у прифронтових регіонах поєднує високу адаптивність до умов війни з підвищеною вразливістю до енергетичних, фінансових та інформаційних обмежень. Швидка зміна бізнес-моделей, використання цифрових каналів і здатність до релокації поєднуються з обмеженим доступом до кредитних ресурсів і залежністю від безповоротних форм державної підтримки, що зумовлює необхідність спеціалізованих регіональних інструментів підтримки (World Bank, 2023; Dligach & Stavyt-skyu, 2024; CES, 2024).

Таким чином, мікробізнес у прифронтових регіонах слід розглядати як критичний елемент локальної економічної стійкості, який потребує спеціально адаптованих інструментів державної підтримки з урахуванням обмежених ресурсів і високих ризиків.

Державна політика підтримки малого та мікробізнесу являє собою сукупність правових, фінансових, інституційних і організаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, підвищення його конкурентоспроможності та стійкості до зовнішніх шоків. У мирний період така політика орієнтована на стимулювання інновацій, розширення доступу до фінансування та зменшення адміністративного навантаження (Пуліна, Шитікова & Змикало, 2022).

В умовах воєнного стану зміст державної політики підтримки МСП зазнав суттєвої трансформації. Міжнародні організації (UNDP, 2024; OECD, 2024; World Bank, 2024) акцентують увагу на переході від довгострокових програм розвитку до інструментів швидкого реагування — грантів, мікрофінансування, компенсаційних механізмів та заходів з підтримки енергетичної стійкості бізнесу.

Українські наукові дослідження вказують, що результативність державної підтримки МСП в умовах воєнного стану значною мірою залежить від гнучкості регіональної політики,

спрощення процедур доступу до фінансових ресурсів та розвитку цифрових сервісів взаємодії бізнесу з органами влади. Саме на рівні регіонів формується найбільш адаптивний набір інструментів — компенсація відсоткових ставок за кредитами, надання локальних грантів, реалізація програм співфінансування та впровадження партнерських проєктів за участю міжнародних донорів, що дозволяє враховувати специфіку територій з підвищеним рівнем воєнних ризиків і забезпечувати підтримку бізнесу в умовах обмежених ресурсів (Пуліна, Тесленок & Носов, 2019).

Отже, державна політика підтримки малого та мікробізнесу у прифронтовому регіоні має розглядатися як багатовимірна система, що поєднує фінансові, інституційні, цифрові та інфраструктурні компоненти, адаптовані до умов воєнного ризику та відновлення.

Чинне законодавство України визначає систему державної підтримки малого і мікробізнесу як сукупність фінансових, організаційних, інформаційних та інституційних інструментів, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, підвищення його конкурентоспроможності та стійкості. Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012), ключовими формами підтримки є фінансова допомога (гранти, компенсації, пільгове кредитування), інформаційно-консультаційні послуги, сприяння інноваційній діяльності, підтримка експорту та розвиток інфраструктури підприємництва.

У практичній площині ці інструменти реалізуються через загальнодержавні програми, зокрема мікрогранти «Власна Справа», програму пільгового кредитування «5–7–9 %», а також через проєкти міжнародних фінансових організацій і донорів. Водночас дослідження впливу війни на сектор МСП засвідчують, що у прифронтових регіонах універсальні інструменти державної підтримки не завжди забезпечують очікувану результативність через безпекові ризики, інфраструктурні обмеження та нерівномірний доступ підприємців до інформації та сервісів.

Це зумовлює необхідність екстраполяції загальнодержавних інструментів підтримки на регіональний рівень із урахуванням специфіки прифронтових територій. Як підкреслюється в українських наукових дослідженнях, саме на регіональному рівні можливе формування більш гнучких і адресних механізмів підтримки,

зокрема локальних програм компенсації відсоткових ставок, регіональних грантів на відновлення бізнесу, співфінансування проєктів з міжнародними донорами та розвитку мережі інституцій підтримки підприємництва.

Результати міжнародних досліджень підтверджують ефективність регіоналізованих підходів до підтримки бізнесу в кризових умовах (OECD, 2023; UNDP, 2023). Зокрема, звіти OECD наголошують, що у країнах, які зазнали збройних конфліктів або масштабних криз, саме регіональні органи влади відіграють ключову роль у впровадженні програм швидкого реагування, розвитку цифрових сервісів «єдиного вікна» та підтримки енергетичної стійкості малого бізнесу (OECD, 2023). Аналогічні висновки містяться у звітах UNDP та World Bank, де підкреслюється значення локальних фондів підтримки, бізнес-хабів та партнерських проєктів для відновлення економічної активності на постраждалих територіях (UNDP, 2024; World Bank, 2024).

З урахуванням зазначеного, у прифронтових регіонах України перспективними напрямками модернізації системи підтримки малого та мікробізнесу є впровадження регіональних інструментів енергетичної стійкості (гранти на автономне електроживлення, обладнання для безперервності діяльності), створення єдиних цифрових порталів МСП, розвиток локальних програм мікрофінансування та інституційне посилення партнерства між органами влади, бізнесом і міжнародними донорами. Такі інструменти дозволяють не лише компенсувати наслідки воєнних ризиків, а й формувати передумови для відновлювального та інклюзивного розвитку регіональної економіки.

У працях українських дослідників Лозинська та Сліченко, (2022) державна підтримка малого бізнесу в умовах війни розглядається як багаторівнева система, де ключову роль відіграє регіональний рівень управління. Автори підкреслюють, що централізовані механізми підтримки в кризових умовах виявляються недостатньо гнучкими, тоді як регіональні програми дозволяють оперативно реагувати на потреби бізнесу, враховувати локальні ризики та поєднувати фінансові інструменти з організаційною і консультаційною підтримкою. У такому підході підтримка МСП трактується не як разова фінансова допомога, а як елемент регіональної політики відновлення економіки.

Інший науковий напрям представлений дослідженнями, що фокусуються на адаптаційних моделях функціонування бізнесу в умовах війни та трансформації економічних відносин

на регіональному рівні. У цих працях малі та середні підприємства розглядаються як активні суб'єкти економічної адаптації, а державна підтримка — як чинник стимулювання гнучкості бізнес-моделей, зниження асиметрії доступу до ресурсів та формування спеціалізованих регіональних політик для прифронтових територій (Лавров, Пугачов, & Сергєєва, 2025; Nasypaiko, Reshetov & Sokolovska, 2024).

Міжнародні дослідження також підтверджують важливість регіонального виміру державної підтримки підприємництва в кризових умовах (OECD, 2023; UNDP, 2024). У звітах OECD і UNDP наголошується, що саме регіональні та місцеві органи влади здатні забезпечити швидке реагування на виклики війни шляхом запровадження програм енергетичної стійкості, цифрових сервісів для бізнесу та партнерських механізмів з міжнародними донорами (OECD, 2023; UNDP, 2024). У таких підходах підтримка малого бізнесу розглядається як інструмент не лише економічного виживання, а й відновлення та довгострокової стійкості територій (UNDP, 2024; World Bank, 2024).

Таким чином, аналіз наукових підходів свідчить про формування консенсусу щодо необхідності поєднання нормативно визначених інструментів державної підтримки з регіонально адаптованими механізмами, орієнтованими на специфіку прифронтових територій. Це створює теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного аналізу ефективності інструментів підтримки малого та мікробізнесу на прикладі окремого регіону.

Вагомий внесок у формування сучасного бачення регіональної публічної політики в умовах війни та повоєнного відновлення зроблено у дослідженні Кравченко та Гудзя (2025). Автори обґрунтовують, що пріоритети публічної політики регіонального та місцевого розвитку мають формуватися з урахуванням асиметричних наслідків війни, просторових диспропорцій та різного рівня спроможності територіальних громад. Особливу увагу приділено ролі органів місцевого самоврядування у впровадженні адресних інструментів підтримки підприємництва як домінант повоєнного відновлення економіки, що є безпосередньо релевантним для прифронтових регіонів України.

Важливим теоретико-практичним орієнтиром для дослідження регіональних механізмів підтримки підприємництва є узагальнення зарубіжного досвіду діяльності органів регіонального та місцевого самоврядування.

Зокрема, у дослідженні Gudz (2021). систематизовано польський досвід управління підтримкою малого та середнього бізнесу в умовах кризових викликів, де ключову роль відіграють децентралізовані інструменти, партнерські моделі взаємодії влади й бізнесу, а також адаптація програм підтримки до територіальної специфіки. Зазначені підходи є релевантними для українських прифронтових регіонів, оскільки підтверджують доцільність посилення ролі регіонального рівня управління у формуванні гнучких і адресних інструментів підтримки підприємництва в умовах підвищених ризиків.

Для узагальнення результатів анкетного опитування підприємців Запорізької області використано графічну інтерпретацію даних, що дозволяє виокремити ключові тенденції та структурні особливості використання інструментів підтримки.

У межах дослідження проведено анкетне опитування підприємців Запорізької області з використанням анкети «Модернізація інструментів підтримки бізнесу в умовах війни та повоєнної відбудови». Опитування здійснювалося шляхом адресної електронної розсилки серед підприємців та їх громадських об'єднань. Анкета містила закриті й напіввідкриті питання, що дозволило поєднати кількісний аналіз із коментарями респондентів.

Вибірка формувалася цілеспрямовано: до участі були залучені представники ФОП, малого та середнього бізнесу, які продовжують діяльність у прифронтовому регіоні, стикаються з високими ризиками та потребують державних і регіональних інструментів підтримки. Загалом в опитуванні взяли участь 18 респондентів, які представляли основні галузі економіки регіону: сферу послуг, виробництво, логістику та переробку.

Для наочності розглянемо структуру вибірки за типом бізнесу, тобто відносну характеристику респондентів - ФОП, малий та мікробізнес (рис. 1).

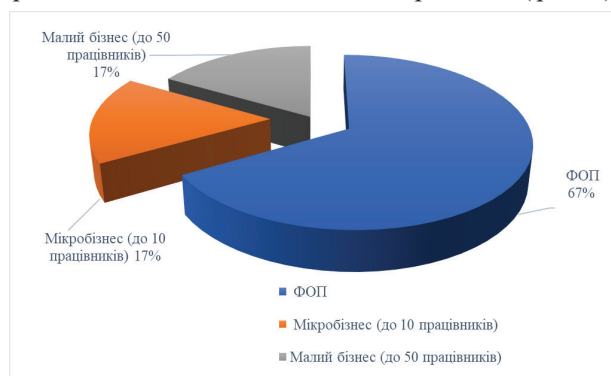

Рис. 1 Тип бізнесу респондентів

Отримані результати опитування засвідчили домінування мікропідприємств у структурі вибірки, що обумовлено їх переважною присутністю у сфері послуг та здатністю продовжувати діяльність в умовах обмежених ресурсів і підвищених ризиків. Це визначає доцільність фокусування емпіричного аналізу на оцінці доступності та результативності інструментів підтримки саме для цієї категорії бізнесу.

Домінування сфери послуг у структурі вибірки (83 %) та значна частка виробничих підприємств (33 %) підтверджують, що ці сектори найбільш чутливі до наслідків війни та водночас зберігають високий потенціал до відновлення (рис. 2).

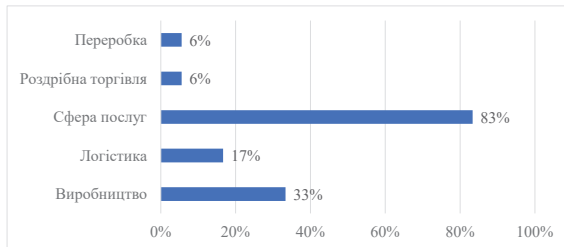

Рис. 2 Сфери діяльності респондентів

Важливим прийомом оцінки державної підтримки МСП щодо різноманітних інструментів підтримки складає, за результатами опитування респондентів, розподіл вибору та частоти їх використання в умовах прифронтової території (рис.3).

Рис. 3 Інструменти підтримки, які використовували під час війни

У структурі використаних інструментів підтримки домінують грантові програми, що свідчить про орієнтацію підприємців на безповоротну фінансову допомогу в умовах підвищених ризиків. Низький рівень використання кредитних та консультаційних інструментів вказує на складність процедур і недостатню поінформованість бізнесу.

Характерною ознакою воєнного часу став низький рівень використання консультаційних і навчальних програм. Підприємці продемонстрували орієнтацію переважно на інструменти швидкої дії – фінансування,

обладнання, логістичні та енергетичні рішення, які забезпечують безперервність операційної діяльності за умов зростання ризиків.

За результатами питання «Оцініть складність доступу до цих інструментів», більшість респондентів зазначила, що програми підтримки є загалом доступними, хоча частина відповідей («ні», «доступність різна») свідчить про нерівномірність доступу. Окремі підприємці пов'язали труднощі з необхідністю знання іноземної мови, недостатнім інформуванням громад та безпековою ситуацією. Це підтверджує, що ключові бар'єри мають інформаційний і комунікативний характер та зумовлені різними умовами підприємців у прифронтових громадах, тому розширення комунікації та адаптація програм є важливими напрямками їх модернізації.

Найбільш критичні потреби були виявлені у сфері енергетичної стійкості та безпеки бізнесу. Підприємці відзначили необхідність у генераторах, зарядних станціях, обладнанні для автономного електроживлення та облаштуванні укриттів. Це підкреслює, що безпека персоналу та безперервність виробничих і сервісних процесів є базовими умовами функціонування бізнесу в умовах війни. Високою залишається також потреба у грантах на інновації та технологічну модернізацію, що свідчить про прагнення підприємств не лише зберегти діяльність, але й підвищувати конкурентоспроможність.

З точки зору розробки державних стратегій і програм підтримки МСП важливий є рейтинг найбільш затребуваних інструментів, на які усталено формується попит підприємців. Так, за результатами опитування респондентів (рис. 4), бізнесу бракує саме комплексних інструментів, пов'язаних з енергетичною безпекою, технологічним оновленням та маркетинговим просуванням, що свідчить про необхідність розширення регіональної політики підтримки в напрямку інфраструктурних та інноваційних рішень.

Рис. 4 Інструменти підтримки, яких бракує респондентам

Окремо респонденти наголосили на критичній потребі у цифрових сервісах, які могли б спростити доступ до інформації, програм підтримки та процедур подання заявок (рис. 5). В умовах цифровізації економіки зростає роль цифрових та інтелектуальних ресурсів, зокрема рішень на основі штучного інтелекту, як чинника конкурентоспроможності бізнесу. Попри обмежені фінансові та кадрові ресурси МСП для масштабного впровадження цифрових і AI-технологій, підприємці мають можливість використовувати доступні інноваційні продукти та нішеві технологічні рішення для підвищення ефективності діяльності.

Рис. 5. Цифрові інструменти які потрібно додати

Високий попит на інструменти енергетичної стійкості та цифрові сервіси свідчить про зміну пріоритетів підприємців у бік забезпечення безперервності діяльності та зниження адміністративних бар'єрів, що підтверджується результатами опитування.

Виявлений запит на цифрові сервіси супроводжується відсутністю інтелектуальних інструментів навігації та аналізу, зокрема AI-based рекомендаційних сервісів, що посилює інформаційні та комунікативні бар'єри доступу підприємців до програм підтримки (рис. 5).

Цифрові потреби підприємців формують запит на створення єдиного інтегрованого цифрового середовища підтримки МСП, що дозволить зменшити інформаційні бар'єри та підвищити прозорість доступу до програм підтримки.

Серед інших інструментів стримування розвитку МСП у прифронтовому регіоні респонденти зазначали розробку механізмів компенсації оренди, підтримки релокованих підприємств, доступу до пільгових кредитів, допомогу з підготовки кадрів та дорадництво у сфері маркетингової підтримки. Тобто існуючі виклики з якими стикаються підприємці прифронтового регіону, мають багатовимірний характер, який потребує комплексного підходу до модернізації державних інструментів підтримки МСП.

Отримані результати формують ґрунтовну емпіричну базу для подальшого аналізу й розроблення сценаріїв модернізації системи підтримки МСП. Вони демонструють необхідність переходу від переважно фінансових інструментів до комплексної моделі, що включає енергетичні, інфраструктурні, цифрові та інноваційні рішення, адаптовані до специфіки прифронтових територій.

Проведене анкетне опитування дозволило комплексно оцінити реальний стан доступу підприємців Запорізької області до існуючих інструментів підтримки та виявити ключові диспропорції в їх функціонуванні. Отримані результати свідчать, що найбільш затребуваними залишаються грантові програми, особливо мікрогранти «Власна Справа», які підприємці вважають найбільш зрозумілими та доступними. Водночас кредитні та консультаційні інструменти використовуються значно рідше через складність процедур, низький рівень поінформованості та недовіру.

Аналіз незадоволених потреб державної підтримки МПС у показав, що критичними для бізнесу прифронтового регіону є енергетична стійкість, безпекова інфраструктура, інноваційні рішення та маркетингова підтримка. Значна увага приділяється і цифровим інструментам: підприємці потребують єдиного порталу МСП, рекомендаційних сервісів, онлайн-кабінетів та автоматизованих процедур подання заявок. Такі запити свідчать про структурну потребу у переході від фрагментарних інструментів до інтегрованої цифрової системи підтримки.

Виявлені бар'єри – інформаційні, комунікативні та безпекові – формують нерівномірність доступу до програм і знижують їх ефективність. Саме тому модернізація регіональної політики повинна бути спрямована на створення єдиного цифрового середовища для підприємців, розширення комунікаційних каналів, спрощення процедур та впровадження інфраструктурних рішень, що відповідають умовам воєнного часу.

Для узагальнення результатів анкетного опитування та систематизації виявлених обмежень доступу підприємців до інструментів підтримки здійснено групування ключових бар'єрів, представлених у табл.1.

Табл. 1

Основні бар'єри доступу до інструментів підтримки (за результатами опитування)*

Вид бар'єру	Сутність бар'єру (за відповідями респондентів)	Типові прояви для підприємців	Наслідки для доступу до підтримки
Комунікативні бар'єри	Необхідність знання іноземної мови для участі у міжнародних програмах та грантах	Частина умов, форм заявок, інструкцій подана іноземною мовою	Обмежена участь у міжнародних грантах, звуження кола потенційних бенефіціарів, втрата можливостей фінансування
Інформаційні бар'єри	Нерівномірне інформування про програми, «доступність різна» залежно від громади та каналу комунікації	Не всі підприємці отримують своєчасну інформацію; відсутність системного єдиного джерела даних	Частина бізнесу взагалі не подає заявки, слабка участь у програмах, формування відчуття «закритості» підтримки
Безпекові бар'єри	Вплив безпекової ситуації та прифронтового розташування на можливість користування інструментами підтримки	Обмежена мобільність, неможливість відвідувати заходи, консультації, живі зустрічі, логістичні ризики	Зниження активності участі в програмах, відкладені рішення щодо інвестицій та модернізації

*Примітка. Створено на основі власних досліджень

Відсутність цифрових інструментів інтелектуального аналізу та персоналізованих рекомендацій (зокрема на основі штучного інтелекту) посилює інформаційні й комунікативні бар'єри, особливо для мікробізнесу з обмеженими кадровими та аналітичними ресурсами.

Аналіз даних табл. 1 свідчать про перманентний характер бар'єрів доступу до інструментів державної підтримки у прифронтовому регіоні. Поєднання інформаційних, комунікативних і безпекових

обмежень не лише знижує рівень участі підприємців у програмах підтримки, але й формує нерівні умови доступу до фінансових та інституційних ресурсів, що актуалізує необхідність посилення координації комунікаційної політики та впровадження єдиних інформаційних каналів для МСП на регіональному рівні.

З метою інтеграції результатів опитування та формування цілісного бачення ефективності інструментів підтримки МСП отримані дані узагальнено у вигляді аналітичної моделі (табл. 2).

Табл. 2

Узагальнена модель оцінки інструментів підтримки МСП (що працює / що не працює / що потрібно додати)*

Компонент	Зміст (на основі опитування)
Що працює	Гранти «Власна Справа» (83%) — найзрозуміліший та найефективніший інструмент. Міжнародні гранти (50%) активно використовуються тими, хто володіє інформацією та ресурсами. Програма 5–7–9% — корисна для бізнесів з достатньою платоспроможністю. Підприємці демонструють високу готовність до інновацій та розвитку.
Що не працює	Недостатнє інформування та нерівний доступ до можливостей. Надмірна складність процедур для малих бізнесів. Комунікаційний бар'єр для міжнародних інструментів (відсутність перекладених матеріалів). Відсутність енергетичної та безпекової інфраструктури. Нестача цифрових сервісів для пошуку, подання заявок і навігації.
Що потрібно додати / модернізувати	Єдиний цифровий портал МСП. Систему рекомендацій програм за профілем бізнесу. Інструменти енергетичної стійкості (генератори, акумулятори, сонячні станції). Гранти на інновації, обладнання, маркетинг та розвиток технологій. Більше комунікації, перекладені інструкції та активні локальні кампанії інформування.

*Примітка. Створено на основі власних досліджень

Узагальнена модель демонструє дисбаланс між високим попитом на грантові інструменти та недостатньою результативністю немонетарних форм підтримки (табл.2). Підтверджено, що фінансова допомога без супровідних інституційних, цифрових та інфраструктурних рішень не забезпечує довгострокової стійкості

бізнесу. Виявлені напрями модернізації підкреслюють необхідність переходу до комплексної моделі підтримки МСП з урахуванням специфіки прифронтових територій.

Результати дослідження є важливими для формування регіональної політики підтримки

підприємництва, оскільки дозволяють виявити розрив між нормативно визначеними інструментами та фактичними потребами бізнесу прифронтового регіону й обґрунтовують необхідність переходу від універсальних фінансових заходів до комплексних рішень, що поєднують фінансові, цифрові та енергетичні інструменти.

Отримані результати емпіричного дослідження загалом узгоджуються з висновками міжнародних аналітичних звітів щодо стану та потреб малого і мікробізнесу в умовах воєнного стану (UNDP, 2024; World Bank, 2024).

Домінування грантових інструментів та високий попит на державні програми підтримки, зафіксовані у Запорізькій області, відповідають тенденціям, визначеним у дослідженнях UNDP та World Bank, які підкреслюють критичну роль безповоротної фінансової допомоги для забезпечення короткострокової життєздатності МСП у кризових умовах (UNDP, 2024; World Bank, 2024).

Водночас низький рівень використання консультаційних і навчальних програм, виявлений за результатами опитування, корелює з висновками OECD та KSE щодо обмеженого попиту на немонетарні інструменти підтримки в ситуаціях високої невизначеності та ризиків (OECD, 2023; KSE, 2023).

Пріоритетність потреб у забезпеченні енергетичної та цифрової стійкості бізнесу також підтверджує результати міжнародних досліджень, які наголошують на зростанні значення автономних енергетичних рішень і цифрових сервісів як ключових чинників адаптації підприємств до воєнних та посткризових викликів. Разом з тим, на відміну від загальнонаціональних оцінок, результати регіонального дослідження демонструють більш виражений вплив безпекових та інформаційних бар'єрів на доступ до інструментів підтримки, що підкреслює специфіку прифронтових територій та необхідність диференційованого підходу до формування регіональної політики підтримки МСП (UNDP, 2024; OECD, 2023; World Bank, 2024).

Висновки.

Проведене дослідження узагальнило ключові закономірності використання інструментів державної та регіональної підтримки малого

й мікробізнесу в умовах воєнного стану на прикладі прифронтового регіону. Обґрунтовано, що поєднання підвищених безпекових ризиків, інфраструктурних обмежень і нестабільності ринкового середовища суттєво впливає на доступність та результативність механізмів підтримки бізнесу. Встановлено, що малий і мікробізнес, залишаючись важливим чинником економічної активності та зайнятості населення, є найбільш уразливим до наслідків війни, що зумовлює потребу в регіонально адаптованих інструментах державної політики.

За результатами емпіричного опитування підприємців Запорізької області визначено, що найбільш затребуваними залишаються грантові програми та безповоротна фінансова допомога як найбільш доступні інструменти в умовах високої невизначеності. Водночас кредитні, консультаційні та інституційні механізми використовуються обмежено, що свідчить про інформаційні бар'єри, складність процедур і недостатню адаптованість цих інструментів до потреб підприємців прифронтових територій. Підтверджено наявність розриву між нормативно задекларованими можливостями підтримки та фактичним досвідом їх використання бізнесом.

Наукова новизна дослідження полягає в емпіричному обґрунтуванні специфіки функціонування інструментів підтримки малого й мікробізнесу в умовах прифронтового регіону та ідентифікації дефіцитних і малоефективних механізмів. Уперше на регіональному рівні здійснено системну оцінку доступності й результативності інструментів підтримки з позиції підприємців, що дало змогу обґрунтувати доцільність переходу від універсальних фінансових заходів до комплексних моделей підтримки.

Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання органами регіональної та місцевої влади для вдосконалення програм підтримки підприємництва в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом ефективності інструментів підтримки у воєнний і повоєнний періоди, міжрегіональними порівняннями та оцінкою впливу цифрових, енергетичних рішень і інструментів на основі штучного інтелекту на адаптивність і конкурентоспроможність малого й мікробізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Кравченко, Т. А., & Гудзь, П. В. (2025). Пріоритети публічної політики регіонального та місцевого розвитку як домінанти повоєнного відновлення України. *Успіхи і досягнення у науці (Серія «Управління та адміністрування»)*, 9(19), 553–571. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9\(19\)-553-571](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9(19)-553-571)
- Лавров, Р. В., Пугачов, В. М., & Сергєєва, О. Р. (2025). Адаптаційні моделі функціонування малого та середнього бізнесу в умовах війни в Україні. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*, (7–8), 1–10. <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.23>
- Лозинська, Т. М., & Сліченко, В. В. (2022). Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, (4(78)), 45–52. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.4.7>
- Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб. Закон України № 4196-ІХ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
- Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні. Закон України № 4618-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
- Пулїна, Т. В., Тесленок, І. М., & Носов, М. П. (2019). Проблеми та перспективи розвитку бізнес-інкубаторів в Україні як інноваційної організаційної структури. *Ефективна економіка*. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7471>
- Пулїна, Т., Шитїкова, Л., & Змикало, О. (2022). Шляхи активізації процесів інвестування інноваційної діяльності України в умовах російсько-української кризи. *Управління змінами та інновації*, (4), 14–19. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2022-4-3>
- Ткачук, А. (2023). До питання про нову редакцію ДСРР-2027: формулювання оперативних цілей та завдань. Інститут громадянського суспільства. <https://surl.li/gecrgw>
- Centre for Economic Strategy. (2024). *Access to financing for small and medium enterprises in Ukraine*. <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/access-to-financing-for-small-and-medium-enterprises-in-ukraine.pdf>
- Dligach, A., & Stavyt'skyu, A. (2024). Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized business. *Economies*, 12(12), Article 319. <https://www.mdpi.com/2227-7099/12/12/319>
- Gudz, P. V. (2021). Generalization of the Polish experience of regional and local self-government bodies in the administration of small and medium business support. *Управління змінами та інновації*, (1), 38–41. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2021-1-7>
- Kantaruk, P. O., Mogos, D. R., & Pla-Barber, J. (2025). Resilience in times of war: How Ukrainian exporting SMEs enhance relational factors with foreign partners. *Global Strategy Journal*, 15(2), 219–244. <https://doi.org/10.1002/gsj.1523>
- Korohod, O., Honcharuk, V., Shynkovych, A., & Kravchuk, I. (2025). Current dynamics and obstacles facing small and medium-sized businesses in Ukraine amidst the war. *Financial Engineering*, 3, 351–364. <https://www.researchgate.net/publication/394616585>
- Kyiv School of Economics. (2023). *Small and medium enterprises in Ukraine during the war: Challenges, adaptation, and support needs*. KSE Institute. <https://kse.ua>
- Nasyapaiko, D., Reshetov, V., & Sokolovska, O. (2024). International economic relations in conditions of war: Challenges and opportunities. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 11(44), 321–326. [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11\(44\).321-327](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11(44).321-327)
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *OECD SME and entrepreneurship outlook 2023*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2023_342b8564-en.html
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/uk/publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50.pdf
- Sitnicki, M., Horbas, I., Derkach, O., Flowers, A., Wielewska, I., Tucki, K., Zuzek, D., & Pimenov, S. (2024). Development and support of Ukrainian domestic entrepreneurship in the knowledge economy. *Sustainability*, 16(13), Article 5682. <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/13/5682>
- United Nations Development Programme. (2024). *Assessment of the impact of the war on micro-, small-, and medium-sized enterprises in Ukraine*. <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-wars-impact-micro-small-and-medium-enterprises-ukraine>
- World Bank. (2023). *Ukraine: Firms through the war. Business pulse survey evidence*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099121623102526502>
- World Bank. (2024). *Ukraine: Firms through the war 2.0*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061924125589588>

REFERENCES

- Centre for Economic Strategy. (2024). *Access to financing for small and medium enterprises in Ukraine*. <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/access-to-financing-for-small-and-medium-enterprises-in-ukraine.pdf>
- Dligach, A., & Stavyt'skyu, A. (2024). Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized business. *Economies*, 12(12), Article 319. <https://www.mdpi.com/2227-7099/12/12/319>
- Gudz, P. V. (2021). Generalization of the Polish experience of regional and local self-government bodies in the administration of small and medium business support. *Change Management and Innovations*, (1), 38–41. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2021-1-7>
- Kantaruk, P. O., Mogos, D. R., & Pla-Barber, J. (2025). Resilience in times of war: How Ukrainian exporting SMEs enhance relational factors with foreign partners. *Global Strategy Journal*, 15(2), 219–244. <https://doi.org/10.1002/gsj.1523>
- Korohod, O., Honcharuk, V., Shynkovych, A., & Kravchuk, I. (2025). Current dynamics and obstacles facing small and medium-sized businesses in Ukraine amidst the war. *Financial Engineering*, 3, 351–364. <https://www.researchgate.net/publication/394616585>
- Kravchenko, T. A., & Gudz, P. V. (2025). Priorities of public policy of regional and local development as dominants of post-war

- recovery of Ukraine. *Successes and Achievements in Science (Management and Administration Series)*, 9(19), 553–571. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9\(19\)-553-571](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9(19)-553-571)
- Kyiv School of Economics. (2023). *Small and medium enterprises in Ukraine during the war: Challenges, adaptation, and support needs*. KSE Institute. <https://kse.ua>
- Lavrov, R. V., Puhachov, V. M., & Serheieva, O. R. (2025). Adaptation models of functioning of small and medium-sized businesses in conditions of war in Ukraine. *Social Development: Economic and Legal Issues*, (7–8), 1–10. <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.23>
- Lozynska, T. M., & Slichenko, V. V. (2022). State support of small business under martial law [in Ukrainian]. *Derzhava ta rehiony. Seria: Publichne upravlinnia i administruvannia*, 4(78), 45–52. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.4.7>
- Nasypanko, D., Reshetov, V., & Sokolovska, O. (2024). International economic relations in conditions of war: Challenges and opportunities. *Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences*, 11(44), 321–326. [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11\(44\).321-327](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11(44).321-327)
- On development and state support of small and medium-sized enterprises in Ukraine. Law of Ukraine No. 4618-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
- On peculiarities of regulating activities of legal entities of certain organizational and legal forms during the transitional period and associations of legal entities. Law of Ukraine No. 4196-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *OECD SME and entrepreneurship outlook 2023*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2023_342b8564-en.html
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/uk/publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50.pdf
- Pulina, T. V., Teslenok, I. M., & Nosov, M. P. (2019). Problems and prospects of development of business incubators in Ukraine as innovative organizational structure. *Economics and Society*. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7471>
- Pulina, T., Shytikova, L., & Zmykalo, O. (2022). Ways to intensify investment in innovative activity of Ukraine under the Russian-Ukrainian crisis. *Change Management and Innovations*, (4), 14–19. <https://doi.org/10.32782/CMI/2022-4-3>
- Sitnicki, M., Horbas, I., Derkach, O., Flowers, A., Wielewska, I., Tucki, K., Zuzek, D., & Pimenov, S. (2024). Development and support of Ukrainian domestic entrepreneurship in the knowledge economy. *Sustainability*, 16(13), Article 5682. <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/13/5682>
- Tkachuk, A. (2023). On the issue of the new version of the State Strategy for Regional Development 2027: Formulation of operational goals and objectives. Institute of Civil Society. <https://surl.li/gecrwg>
- United Nations Development Programme. (2024). *Assessment of the impact of the war on micro-, small-, and medium-sized enterprises in Ukraine*. <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-wars-impact-micro-small-and-medium-enterprises-ukraine>
- World Bank. (2023). *Ukraine: Firms through the war. Business pulse survey evidence*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099121623102526502>
- World Bank. (2024). *Ukraine: Firms through the war 2.0*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061924125589588>